

אברי, הסוכן הכפול

לא התפלאתי כאשר קראתי שעיתונאי מצרי מכובד עומד לפרסם ספר על העסקיביש משנת 1954, ובו הגילוי המרומז שהארם השלישי, אברי וזידנוורק (אלעד), היה סוכן כפול. חשתי בכך מזמן.

הקשר שלי לפרשה נוצר דווקא באמצעות אברי. כאשר היתה הפרשה עדיין בבחינת סוד כמון, ומתימספר במדינה ידעו על עצם קיומה, פנה אלי באחד הימים צבי סוויט, אישילח"י שאיבר את שתי רגליו במילחמת העולם. הוא ביקש לדבר איתי. נכנסתי למכוניתו, והוא הוביל אותי למקום נידח ברמת אביב. שם, בחושך, סיפר לי סיפור מדהים.

הסתבר כי אשתו של סוויט היא אחותו של אברי (שעל עצם קיומו שמעתי אז בראשונה). בעיקבות שיחותיה עימו ערב מצצרו, כימי המישפט הסודי שלו ולאחר מכן, כשביקרה אותו בכלא, שמעה את גירסתו המלאה. בשרוה של שיחות העביר לי סוויט גירסה זו.

כך הפכתי אחד האנשים המעטים מאור במדינה שידעו מה אירע במצרים — לפחות לפי גירסת אברי. באמצעות מישפחת סוויט שמעתי את פרטיהפוטטים של הפרשה.

כאשר התחילה "פרשת לבון" להכות גלים, לא ניתן לציבור לקבל מושג על מה שהתרחש. דובר על "העסקיביש", האדם הנחש כמה דברים אמורים.

הגואל בא בשיחה עם אברשה אהרונסון, שהיה אז מעין מקשר בין העולם הזה ויגאל אלון. הוא הציע לי לכתוב את הדברים בצורת סיפור בדיוני, כך שלא יהיה צורך להעבירו לאישור הצנזורה. כך עליתי. פירסמתי את "פרשת לבון" כסיפור בדיוני כביכול על פרשת ריגול וחבלה של רשת יוונית בתורכיה. תיארתיו כו את הפרשה לפרטיהפוטטיה. הכל, כמובן, על פי הגירסה של אברי, שלא יכולתי לוודא אותה.

אחר־כך, כשנבחרתי לכנסת, ביקשתי לראות את אברי בכלא. הדבר ניתן לי. בנתאי שלא אחליף עימו מילה על הפרשה עצמה. בגמר ריצוי העונש שנגזר עליו (בלי קשר ישיר לפרשה) פעלתי למען שחרורו. אמנם הוא לא נכה בכניו השלישי, אך הוא גם לא הושאר במעצר מינהלי.

אז כבר ידעתי כי איסר הראל האמין שאברי מכר את הרשת למצרים. אך מכיוון שהראל שונה לאיחאת בהזיות, לא קיבלתי את גירסתו.

התחלתי לשנות את דעתי כאשר הביא לי אברי כתביד של ספר שכתב על הפרשה יחד עם עידו בן־גוריון. לאחר מכן חיבר טיוטות מתוקנות, וגם סיפר לי על הפרשה בעליפה. בכל פעם היתה בפיו גירסה אחרת לגבי השאלה המכרעת: איך הצליח לצאת ממצרים אחרי שהרשת נלכדה.

פעם סיפר כי פקיד ביקורת־הדרכונים בנמל־התעופה המצרי הניח לו ככוננה לעבור, מפני שקודם לכן כפול עוד לתו מטביעה בחוף אלכסנדריה. פעם אחרת סיפר שנשאר כרי למכור את המכונית שלו, אחרי שכל הרשת כבר נלכדה, והערים על אנשי־הביטחון המצריים.

הגירסתו של אברי סתרו זו את זו, ולא היה מנוס מן המסקנה שהוא בודה דברים מליבו. ממילא עלתה השאלה: מדוע? והסיבה הסבירה היחידה שעלתה על הדעת פניה זו שאיבר הראל הטיף לה: שאברי מסתיר את האמת, מפני שהאמת היא שמסר את הרשת. נותרה רק השאלה אם היה סוכן כפול לפני שאמ"ן שלח אותו למצריים, או שהפך סוכן בהיותו במצריים, או שנלכד יחד עם הרשת, נשבר במעצרו והפך סוכן מצרי.

מסופקני אם המצרים גילו לנו את הפרט הזה. שרות־מודיעין אינם אהבים לספר את כל האמת.

אברי, בנו של מנהיג סוציאליסטי אוסטרי שעונה במחנה־הריכוז נאצי, היה צעיר יפה־תואר. כדרכם של פסיכופתים רבים, ידע להקסים, לרכוש אמון גם כשיספר סיפורים בלתי־סבירים בעליל. אחותו האשימה את שולחיו בכך ששלחו אותו בכליל. היה ידוע שאברי הוא טיפוס בלתי־יציב, בלשון המעטה. איך זה החליטו לשלוח איש כזה למשימה כה מסוכנת, שבה יכול היה לסכן לא רק את עצמו, אלא גם קבוצה גדולה של אנשים מסורים, שחפיו את נפשם למען המדינה?

איש ושמו טאקר

אינני יודע אם הרסט טאקר הוא סרט מצטיין כשלעצמו. הוא מספר את סיפורו בצורה די פשוטה וישירה. השחקנים מגלמים את הדמויות, מבלי ליצור נפשות בלתי־נשכחות. העיקר בסרט הזה הוא הסיפור עצמו — סיפור שלא היה ידוע לנו, מפני שהתרחש בארצות־הברית ב־1946, כאשר אנחנו היינו שקועים כל־כולנו בעניינים שלנו בארץ — מאבק המחחרות, ההעפלה, ההכנות להקמת המדינה ולמילחמה. פרסטון טאקר היה טיפוס קלאסי של ממציא. בתום מילחמת־העולם השניה חלם על מכונית חרשה, מורדנית, שתהיה שונה לגמרי מן הדגם השיגרתי המיושן — מכונית בעלת מנוע אחורי, הזרקה דלק, צורה אווירודינאמית, מעצור־דיסקית, תגורות־בטיחות, ועוד ועוד.

בעיניו זה היה פשוט: הנה יש רעיונות חרשים. מגייסים כסף, מקימים מיפעל, מוכרים מכוניות. הציבור יתנפל על הרגם החרש, והיצרנים השמרניים ייעלמו. זה היה חלום נאיבי. כי היצרנים הגדולים — נורל מוטורס,

אורי אבנרי

איש יונו איש

פורד, והאחרים, לא הניחו לממציא קטן לקלקל להם את עיסקי־המיליארדים שלהם. הם שלטו באספקת חומרי־הגלם, במנגנון הפוליטי וברשויות־השלטון. הם נמצו מטאקר חומרי־הגלם לייצור, התניקו אותו מבחינה כלכלית, לקחו ממנו את החברה שלו, ולבסוף גרמו להעמדתו לדין פלילי על רמאות. מעולם לא ייצר יותר מאשר 50 מכוניות.

מאז עברו 40 שנה, וכמעט כל ההמצאות של טאקר היו לחלקים שיגרתיים של המכונית המודרנית. יצרני־המכוניות התנגדו לכולן, ונאלצו לקבלן, בזה אחר זה — תמיד אחרי מאבק מר, תמיד באיחור רב. אביורי־הבטיחות של טאקר נכפו על היצרנים בכוח החוק, אחרי מסע־הסברה העצום של ראלף נאדר, האמריקאי־הסורי. השיכולים הטכניים נכפו על היצרנים האמריקאים בעיקבות ההתחרות של יצרני אירופה ויפאן, שהביאו את ייצורי־המכוניות האמריקאי עד לעכרי־יפחת. אילו ניצח טאקר, היתה תעשיית־המכוניות האמריקאית שולטת עדיין בעולם, והמשק האמריקאי היה פורח.

לטאקר עצמו לא היה כל חלק בניצחון המצאותיו. הוא נפטר זמן רב לפני שחוננו התגשם.

סיפור פשוט, לכאורה. גורלו של אדם אחד — גאון נאיבי, איש־חיון שקרם לזמנו, ואשר נפל קורבן לטיפשות ההמון, לשחיתות הפוליטיקאים ולחמסנות האינטרסנטים.

אך אפשר להתייחס לסיפורו של טאקר גם כאל אלגוריה לגורלו של כל בעלי־חיון מרחיק־ראות, הרואה את הנולד. הוא יכול להיות ממציא טכני, הוגה־דעות פוליטי, מחדש אמנותי. כמעט תמיד יהיה גורלו כגורל טאקר: כל הנהנים מן המצב הקיים מתאחזים כרי לסתום את פיו של בעלי־החידוש, המאיים על המשך המצב המעניק להם את זכויות־היתר. תמיד תקום קואליציה גדולה נגד מי שמציע פיתרון חדש לכביעות. ככל שהחידוש גדול יותר, כן תהיה פעולת־הדיכוי חזקה יותר.

השלב הראשון הוא דה־גליטימציה — תיאור המחדש כמטורף, כאיש־שוליים, שלא יכירנו מקומו בחברה ההגונה. אם לא די בכך, תתחיל רדיפה של ממש — העמדה לדין, כליאה, ובשלב החמור ביותר הוצאה להורג, צליבה.

אם צדק האיש, הרי תורתו תתקבל בסופו של דבר, ולוא גם אחרי מותו. או יקמו לו אנדרטה ויסרטו עליו סרטים. אבל לו עצמו זה כבר לא יעזור, אחרי שנרדף, גונה, נרדף לפשיטת־רגל או להתאבדות, הועלה על המוקד או סתם מת משיברון־לב.

במקרים האירוניים ביותר, הרי מי שרדף אותו בעודו בחייו יפק את הרווחים מהמצאותיו אחרי מותו, או לפחות מספרים ומסרטים על חייו. הקהל שרדף אותו בחייו יזיל דימעה הרישית למראה הסרט עליו.

טאקר, כמו גליליאו גליליי, יכול היה להגיד: ואף־על־פי־כן, נוע תנוע. היא באמת נעה — ובדרך כלל זוהי מכונית גרמנית או יפאנית.

האיש מעזה

את רשאר אלישווא לא היכתי מקרוב. הופעתי איתו מדי פעם על בימה משותפת, אך משום־מה לא קיימתי עימו מעולם שיחה מלב לא לב.

ג'ף ברידג'ס (מאקר בסרט, עם אשתו)

הכל אומרים עתה כי מותו סימל "סופה של תקופה". זוהי טעות. כאשר כבשה ישראל את הגדה והרצועה במלחמת ששת־הימים, היתה קיימת בהן שיכבה של מנהיגים. הם היו נציגי המישפחות הגדולות והעשירות, הצמרת של הפיראמיה הפטריארכלית. היו בה אישים כמו אנוור אל־נוסייבה בירושלים, חמדי כנען וחיקמת אל־מצרי בשכם, מוחמד אחמד אל־עברי בחברון, עזיז שחאדה ברמאללה, ועוד ועוד. אל־שווא היה אחד מהם.

כמעט עם כולם קיימתי או שיחות, וכולם גילו לי, אחרי שנתנו בי אמון, שהם רוצים במדינה פלסטינית עצמאית, בלי ירדן. כך אמרו לי גם מי שנודעו כ"פרו־ירדנים", כמו ג'עברי ונוסייבה. הצעתי אז מעל דוכן הכנסת, כמעט מדי יום, שממשלת־ישראל לא תפריע לאישים אלה להקים הנהגה פוליטית, ותקיים עימם משאומתן על הקמת מדינה פלסטינית בגדה וברצועה. (אש"ף לא היה אז עדיין כוח חשוב. כוכבו דרך רק אחרי הקרב של כראמה, באביב 1968).

הממשלה סירבה בכל תוקף. משה דיין תקף את הרעיון, וכך גם לוי אשכול. כל התארגנות פוליטית נאסרה.

כעבור שנה זה כבר היה מאוחר מדי. אש"ף הפך לכוח הרומינגטי, והיה זה טיפשי להתכחש לכך. ב־1976 נערכו בחירות לעיריות תחת חסות המימשל הצבאי, ובכל רחבי השטחים נבחרו חסידי־אש"ף.

דור חדש של מנהיגים עלה לגדולה: נסאם אל־שכעה בשכם, כרים ח'לף ברמאללה, פאהד קווסמה בחברון, מוחמד מילחם בחלחול, ועוד ועוד. אל־שווא ובני־דורו כבר הפכו לאנאכרוניזם. הממשלה גירשה את קווסמה ומילחם, והמתחרת קיצצה את רגליהם של שכעה וח'לף, בחסות המימשל הצבאי. הנהגה זו חוסלה. מנחם מילסון המציא את "אגודות־הכפרים", והממשלה טיפחה את אל־שווא, שהפך חסיד "האופציה הירדנית".

בינתיים צמחה שיכבת־מנהיגים חדשה, שכולה מסורה לקו המתון של יאסר ערפאת — אנשים כמו פייצל אל־חוסייני, חנה סיניורה, מוצטפה אל־נתשה, פאיז אברדחמא. אפשר היה להירכר איתם, בדרך למשאומתן עם אש"ף, אבל הממשלה דבקה ברשאר אל־שווא, שהמשיך לרבר על האופציה הירדנית, וכך עשו גם אנשי־שלושם, שפחדו מפני ההתרועעות עם אש"ף.

אז פרצה האכיזמא. דור חדש לגמרי של מנהיגים צמח על אדמת ההתקוממות — צעירים נמרצים, אנשי־מחירת, לוחמים המוכנים לסכן את חייהם וחרותם. הציבור כולו נשמע להוראותיהם, משמעת הראייה לציין.

בביקורי ביזוה התעניינתי מדי פעם בגורלו של אל־שווא. סיפרו לי שהוא נותר בורד לחלוטין. גם בנימי־שפחתו התכחשו לו פומבית. מבחינה פוליטית היה שריר מן העבר הרחוק. מבחינה מעמדת היה שייך למעמד של בעלי־אחוזות גדולים, איבר את עמדת־המנהיגות בחברה הפלסטינית. לא דיברו עליו בכעס, אלא ברחמנות, גם כאשר נפגש עם שימעון פרס ויצחק רבין והזומן עליידי מרכזי־שלושם למיניהם להרצאות בתל־אביב. מותו של אל־שווא אינו מסמל את סופו של עידן. העידן שלו מת מזמן.

מותו של תא

זה קורה לעיתים קרובות. אדם זר עוצר אותי ברחוב ופונה אלי בתרועה גדולה: "אתה. זוכר אותי? נראה אותך מי אני?" אני מסתכל בפנים הזרות ומנסה לקרוא בויכרוני: בית־הספר היסודי? אצ"ל? הטיבת גיבעתי? מישוה שנתקלתי בו ב־38 שנות הכונתי כעורך העולם הזה? כנסת?

מבין. מבין מאוד.

זה מבין עוד יותר כאשר זאת גברת. אולי היה לי קשר אינטימי חולף עימה לפני 40 שנה, בחופשה מן החוץ? זה באמת לא נעים לשכוח: וזה גם מראה שהיא הזדקנה, עד שאי־אפשר להכירה.

ידידי שלמה שבא המציא תשובה לאנשים/נשים כאלה. "תראה, הוא אומר לפונה אליו, 'בכל יום מתים תאים במוח האדם. התא הזוכר אותך מת אצלי הבוקר'."

מי אמר שהוא אמר

זה היה לפני שנים, כאשר אבא אבן היה שר־החוק, ואני ח"כ מן המניין.

הקשבתי לנאום של אבן. שכחתי מה היה הנושא. מייד לאחר מכן עליתי לדוכן כדי להתפלמס איתו.

כשהזכרתי טענה מסויימת של אבן, קרא לי קריאת־ביניים. "לא אמרתי זאת!"

נדהמתי. "אדוני השר, אמרתי, אני ישבתי כאן והקשבתי לדברך בדריכות. שמעתי כמו אונני שאמרת זאת."

"בדוק בפרוטוקול!" יעץ לי.

אחרי הישיבה עיינתי בפרוטוקול הסטנוגרפי, ונוכחתי לדעת שאכן אבן לא אמר את הדבר ששמעתי אומר.

זוהי אמנות של דיפלומט: לעורר את הרושם כאילו אמר משהו, מבלי לאמר אותו.

נראה כי שימעון פרס הגיע עתה גם הוא לדרגה אמנותית זו. שוב ושוב היה נרמה למראיינים באירופה ובאמריקה שהוא אמר שהוא מוכן להידיבר עם אש"ף, אם אש"ף יעשה כך וכך, או יגיד זאת וזאת. ובכל פעם נאלצו המראיינים להתנצל. אחרי שבדקו את הדברים המוקלטים, הסתבר שפרס לא אמר זאת.

זוהי כישרון גדול. השאלה היא למה זה מועיל.

גילה ירון, תעלים הזה

אל־שווא

אברי